

ELS ESTUDIS SOBRE ONOMÀSTICA A LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT: APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA DE VILADECANS

Eveli VILLUENDAS i GIBERT

Els estudis sobre onomàstica, tant si es tracta de persones (antroponímia) com si es tracta de noms de lloc (toponímia), a la comarca del Baix Llobregat no es pot dir que siguin nombrosos. N'hi ha, però formant part de llibres, revistes o estudis que tracten predominantment de temes històrics o geogràfics.

Avui per avui, estudis completíssims, ja que foren tesis doctorals, com *Els topònims de la Segarra*, d'Albert Turull i Rubinat, publicat pel Centre Municipal de Cultura de Cervera, o *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*, d'Ignasi Mª Montaner i Pasqual, publicat pel Grup d'Estudis Sitgetans, però referits al Baix Llobregat o a algun dels seus municipis, no n'hi ha, i crec que si el seu Centre d'Estudis Comarcals no es decideix a fer-ho d'una manera conjunta com s'ha fet i s'està fent amb molt esforç en altres aspectes ("Guerrilles al Baix Llobregat", "Les col·lectivitzacions al Baix Llobregat", "El pas de la societat agrícola a la industrial" i altri, dins la crida "Coneguem la nostra comarca"), es trigaran anys perquè es faci, tot i la sovintejada publicació de llibres referents al Baix Llobregat o als seus 29 municipis, potser per la crisi d'identitat que pateix la comarca, massa metropolitana per Barcelona i sense l'ajut que hauria pogut representar el tenir una Universitat pròpia, i també per les grans transformacions que ha sofert en els darrers trenta anys i on cal assimilar una gran població forastera a la cultura catalana.

De fet, al Baix Llobregat es dona la mateixa situació d'urgència que es produeix a les comarques de la Catalunya Nova (camp de Tarragona, Segarra, Urgell, Conca de Barberà i altri), on la desertització o el turisme feien témer que es perdrien per sempre molts topònims i que s'han recuperat per molts estudiosos que hi han treballat mentre que al Baix Llobregat l'efecte contrari, la desordenada urbanització i l'allau

de gent d'aquests trenta anys, també estan fent témer que es perdran molts topònims si no es posa remei i ajuda per les institucions públiques implicades: Ajuntaments, Consells Comarcals, Conselleria de Cultura de la Generalitat.

Tanmateix, quant a antroponímia, destaca la figura del Dr. Jaume Codina i Vilà, historiador per excel·lència dels pobles del Delta del Llobregat i sobre tot del seu Prat de Llobregat, els llibres del qual solen tenir sèries i sèries de noms de persones. Són de destacar: *Les generacions pratenques 1538/1972*, *Els pagesos de provençana (984-1807)*. *Societat i economia a l'Hospitalet preindustrial*, *Els santboians de 1490* i la ponència *La immigració francesa al Delta del Llobregat 1400-1700*, que fou presentada a la 25ª Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos que tingué lloc a El Prat de Llobregat l'octubre de 1980 (10-11).

Quant a toponímia, només he trobat cinc treballs publicats, un de Josep Paulo i Sabat sobre *Guia topogràfica i toponímica del terme d'Esparreguera*¹; dos del Dr. Josep Moran i Ocerinjauregui, un sobre *Els noms de lloc al Baix Llobregat* en una publicació referent a les I Jornades d'Estudi sobre el Baix Llobregat celebrades a Sant Feliu de Llobregat el febrer de 1981², i, l'altre, un estudi sobre *El capbreu de Castellbisbal*, que és sobretot un estudi filològic i lingüístic³⁻⁴; un sobre *Masies del Prat* del seu Ajuntament i un sobre *Els carrers de Sant Boi* de Gregorio Gutiérrezz Ortola i Oriol Rocosa Girbau⁵.

El mateix Hospitalet de Llobregat, sobre toponímia, té molt poca cosa, pràcticament només sobre l'origen del nom de l'Hospitalet i sobre el nom de les escoles i de les masies i prou⁶⁻⁷, si bé el seu Ateneu de Cultura Popular ha editat *Cop d'ull als motius de l'Hospitalet*, de Matilde Mercè i Piera⁷.

1 *SOBI* 39 (1990), p. 83.

2 *SOBI* 8 (1982), p. 35.

3 *SOBI* 20 (1985), pp. 57 i 58.

4 Els estudiosos baixllobregatins considerem Castellbisbal com un poble baixllobregatí, cosa que no ho és jurídicament (pertany al Vallès Occidental i Terrassa), però sí històricament i geogràfica, donat que el seu nom antic era Castell del Llobregat i el seu terme creua fins i tot el riu Llobregat, l'Autopista i futura Autovia a Martorell i la Carretera Nacional II, de Madrid a la Jonquera, entre Sant Andreu de la Barca i Martorell i hostatja, a més, una part del Pont del Diable i el seu Arc romà, i no oblidem que el pont és el signe d'identitat del Baix Llobregat més conegut per tothom.

5 *SOBI* 42 (1990), pp. 88 i 89.

6 L'Hospitalet de Llobregat és un altre municipi que els estudiosos considerem històricament i geogràfica com del Baix Llobregat, donat que el seu mateix cognom "de Llobregat" el delata. I el mateix passa amb el barri barceloní de Sans i amb la zona Franca, donat que aquest havia pertangut al l'Hospitalet i perquè, de fet, ambdós ocupen terrenys del Delta de Llevant del riu Llobregat o hi desguassen. I el mateix passa amb el Barri de les Botigues de Sitges. *SOBI* 11 (1983), p. 30 parla de "Una mirada a la marina d'ahir. Les nostres masies", de F. Marcè.

7 *SOBI* 47 (1991), p. 80 i Diari *Avui*, de 19-5-91, en Josep Mª Espinàs se'n fa ressò.

Dins del nostre Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica tampoc hi ha gaire cosa sobre alguna població baixllobregatina; sols un treball sobre *Toponímia de Sant Vicenç dels Horts i Rodal al segle XVII*, sense nom de l'autor⁸ i un *Recull d'Onomàstica d'un capbreu del terme de Corbera l'any 1566* de Josep Clavé Jové⁹ i petites referències a topònims de la comarca incloses en articles d'àmbit més general, bé que hi ha un treball sobre *Cognoms i prenom dels immigrants "francesos" (s. XVI, s. XVII)*, també sense nom de l'autor, en part basat en la ponència del Dr. Codina sobre la immigració francesa a dalt esmentada¹⁰.

Dins dels treballs presentats a la citada 25ª Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos cal mencionar: *Torrelles: origen del nom* de Miquel Casas i *El nom d'Olesa i els aspectes antics del seu entorn comarcal* de Miquel García Domenech¹¹.

Dins de la revista *La Sentiu* del Museu de Gavà també hi ha alguna petita referència a algun topònim: "Excavacions medievals a Can Guardiola" de Josep Miret i Mestre¹², "Un molí fariner" d'Alfons Gibert i Valentí¹³ i "El Baix Llobregat en els pergamins del monestir de Sant Pere de les Puel·les", de Jordi-Xavier Romero i Àlvarez¹⁴.

Dins dels Butlletins Interiors del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat no hi ha cap estudi de toponímia; sols al número 15, de 1988, hi ha un Editorial sobre "El nom de la nostra comarca", on es fa un repàs als diferents noms que s'ha donat a la comarca des del segle X:

- "in planum de Lubricato" (en el pla del Llobregat)
- "in termino de Lubricato" (en el terme de Llobregat).
- "in ipsa planicia de Lubricato" (en la planícia del Llobregat).
- "in territorio de Lubricato" (en el territori del Llobregat) o simplement
- "in Lubricato" (en el Llobregat).

i es critica el fet que col·loquialment es digui i s'escrigui "El Baix" i es destaca que el nom de Llobregat no ha servit per determinar cap altra comarca ni cap municipi del Bages ni del Berguedà i que Sallent ho va rebutjar, el 1936.

Això no vol dir que en treballs concrets dels diferents Butlletins no hi surtin nombrosos topònims, com els estudis de la Sra. Montserrat Pagès i Paretas dins l'apartat "Pels antics llocs de la comarca", o es parli del topònim Olesa i la seva conversió en el cognom Oleza a Mallorca o, jo mateix, parli del Decret sobre Arbres

8 *SOBI* 25 (1986), pp. 16 a 19.

9 *SOBI* 34 (1988), pp. 36 a 43.

10 *SOBI* 25 (1986), pp. 63 a 68.

11 *SOBI* 21 (1985), p. 72.

12 *La Sentiu* 10 (1986), p. 35.

13 *La Sentiu* 11 (1986), pp. 29 a 32.

14 *La Sentiu* 12 (1987), pp. 25 a 38. Treball presentat a la 31ª Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, celebrada a L'Hospitalet de Llobregat, al maig de 1986.

Monumentals i de l'abundosa toponímia que els arbres han generat des de noms de comarques fins a masos, carrers i paratges, passant per ciutats, viles i pobles¹⁵ i que ara penso podria aportar algun dia com a comunicació a algun Col·loqui d'aquesta Societat d'Onomàstica.

Tot i aquesta manca d'estudis sembla que hi ha gent que ha fet o està fent reculls de topònims i de renoms; així, el Dr. Moran, al seu treball-conferència sobre "els noms de lloc al Baix Llobregat", diu que hi ha algun treball inèdit com els del Sr. Josep Llobera, de Cornellà de Llobregat, que ha fet reculls de Cornellà i també d'Esplugues de Llobregat, de Sant Joan Despí i Sant Vicenç dels Horts, i també el nostre Butlletí Interior es fa ressò d'algun treball en curs, i així l'Agustí Béjar i Vernedes està fent un recull de noms de cases de Gavà o un estudi dels motius de Gavà i un grup pertanyent al Centre d'Estudis "Dr. Fabrés" està fent la toponímia del terme de Gavà¹⁶ i crec que algun col·lectiu d'alumnes de Viladecans també n'ha fet algun. A Olesa de Montserrat un equip hi està treballant¹⁷ i dins de treballs de curs de l'assignatura "Espanyol col·loquial" del professor Dr. Miquel Arbona de la Universitat de Barcelona s'estan fent reculls de renoms de Martorell, El Prat i Sant Feliu¹⁸. A Pallejà, l'Albert Massaguer ha fet un estudi sobre toponímia de Pallejà¹⁹ i a Sant Feliu de Llobregat la Sra. Maria-Mercè Fernández un sobre antroponímia, segons els llibres de defuncions de l'Arxiu Parroquial²⁰.

També cal fer esment de tres publicacions del Servei d'Arxius i de dos del Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i, en concret, de "El Baix Llobregat i la Pia Almoïna de la seu de Barcelona, inventari dels pergamins"²¹ i "El Garraf i la Pia Almoïna de la seu de Barcelona, inventari dels pergamins" (Begues i Castelldefels), ambdues de Josep Balcells i Reig, i "Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona - Volum I"²¹, de J.M. Martí i Bonet, L. Niqui i Puigvert, F. Miquel i Mascoret i Jaume Codina i Vilà, on hi trobarem noms de persones i de llocs baixllobregatins, i "Excavacions a l'ermita de Ntra. Sra. de Sales - Viladecans", de Josep Mª Solias i Arís, i "Les mines neolítiques de Can Tintorer - Gavà", de Mª Josepa Villalba, Lourdes Bañolas, Juan Arenas i Manuel Alonso.

15 *Butlletí Interior Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (B.I.C.E.C.B.LL.)* 11 (1987), p. 8, i 13 (1988), pp. 8 a 11.

16 *SOBI* 9 (1982), p. 67 i 12 (1983), p. 56.

17 *SOBI* 3 (1981), p. 24.

18 *SOBI* 28 (1987), p. 89.

19 *SOBI* 31 (1988), p. 75 i també *Pallejà, apunts històrics*, publicat per Caixa del Penedès.

20 *SOBI* 32 (1988), p. 55.

21 *SOBI* 18 (1984), p. 65.

Per últim, i pel que fa a onomàstica de Viladecans, tenim dues obres cabdals de Josep Eixarch i Frasnó²²; una, el llibre *Les arrels històriques de Viladecans*²³ i l'altra, un estudi sobre *Toponímia del término de Viladecans*²⁴, i també poden ser interessants els llibres *La lucha cotidiana por la vida: Viladecans 1800-1843*, de Natividad Guerra, Manuel Luengo i José Luis Salas²⁵, aquests tres publicats per l'Ajuntament de Viladecans, i la "Mare de Déu de Sales" i "Història de Sant Climent de Llobregat", de Mn. Jordi Fort i Gaudí, Pvre, i "Plet de termes i pastures entre Gavà i Viladecans"²⁶, de Josep Soler i Vidal, publicat pel Museu Municipal de Gavà.

No cal dir també que pot ser interessant sobre toponímia el volum 8 de la G.G.C.C., referent al Barcelonès i el Baix Llobregat²⁷ i, per tant, l'apartat corresponent a Viladecans, per mi elaborat, i el volum 21, referent al Baix Llobregat, de l'Inventari d'Esglésies, de Josep Mª Gavín i Barceló i els mapes i guies cartogràfiques de

- 22 El Sr. Josep Eixarch és natural d'El Forcall (1915) als Ports de Morella i essent professor de Llatí i Humanitats a les Escoles Pies de Sant Anton, de Barcelona, es va comprar una caseta als anys 50 a la urbanització d'Alba-Rosa, de Viladecans. Una de les primeres o la primera, diuen, a fer-se a Catalunya, per estiuajar-hi i es va posar a investigar la Història de Viladecans, als diferents Arxius de Barcelona i de Viladecans i Sant Climent de Llobregat, el fruit de la qual han estat, a més de conferències i d'articles en Butlletins municipals i programes de Festa Major, les dues obres que s'indiquen. El llibre té molta toponímia i antroponímia i l'estudi sobre toponímia de Viladecans, dedicada a les III Jornades d'Història Local de Viladecans, durant la Festa Major de setembre de 1984. El Sr. Eixarch, avui ja jubilat, passa part del seu temps als Arxius de Morella i la seva comarca i té publicat "Aportación a la Historia del Forcall" i alguna cosa més i autoritza a publicar el seu treball de Viladecans, sempre que es faci constar el seu nom (tel. 964/17-10-39).

Aquest fet, que un estiu es transformi en un estudi del poble, i fins i tot en Alcalde, acostuma a passar freqüentment, i jo mateix sóc un estudiós d'Ossó de Sió a la Segarra Urgellenca i de Torredembarra i el Baix Gaià per lligams familiars i estiuajant-hi.

- 23 Llibre molt recomanable per tots els interessats en Viladecans i en la Baronia de l'Eramprunyà.
- 24 Exhaurit. Els altres dos llibres de l'Ajuntament de Viladecans es poden comprar al seu Arxiu (tel. 93-658-02-00 Sr. Manuel Luengo i Sra. Mª Àngels González —arxiu ben ordenat i equipat—) interessant de visita.
- 25 *SOBI* 20 (1985), pp. 59 i 61.
- 26 Sant Climent de Llobregat és molt important per a la història i l'onomàstica de Viladecans, i sobretot el seu Arxiu parroquial i a més és un dels pocs que es van salvar al Baix Llobregat de les cremes d'esglésies del juliol de 1936, ja que Viladecans, amb la seva capella de Sant Joan, i la quadra Burguesa i la seva ermita de Sales van dependre eclesiàsticament des de temps immemorial de la Parròquia de Sant Climent fins 1746, si bé la quadra Burguesa ho estigué fins la seva definitiva incorporació a Viladecans vers 1850.
- 27 *SOBI* 9 (1982), p. 66.

l'Editorial Alpina²⁸, els mapes de l'Institut Geogràfic y Cadastral²⁹ i els de la Corporació Metropolitana de Barcelona i de la Comissió d'Urbanisme de la Conselleria d'Obres Públiques, i que foren normalitzats pel Dr. Moran, i també la Guia Urbana de Barcelona i altres municipis de l'Editorial Pàmies.

En algun cas caldrà consultar els Cartularis de Sant Cugat i els llibres que tractin de la Baronia de l'Eramprunyà, com "El castillo y la baronia de Aramprunyà" de Francisco Bofarull y Sans, "El castillo de Aramprunyà y su término en la historia. Begas", de Vicente A. Medin, "La baronia d'Eramprunyà", de Rosa Viñas i Badia, publicat pel Museu de Gavà, la "Mare de Déu de Bruguers", de Mn. Jordi Fort i Gaudí, i "Breve reseña histórica de ermita de Ntra. Sra. de Bruguès, ermita de San Miguel y castillo de Aramprunyà" de Mn. Isidro Puig Rosell, "Historia de Nra. Sra. de Brugués de Mn. Joan Baranera i "Ausias March" genealogia de Felip G. Perles Martí³⁰. He de dir que la senyora Dolors Sanahuja està fent un estudi sobre la Baronia de l'Eramprunyà. Esperem que aporti noves i no un copiar-se els uns als altres.

El topònim "Viladecans"

Inicialment jo volia fer una ampliació de l'estudi fet pel Sr. Eixarch sobre toponímia de Viladecans, amb una relació numerada de topònims; intercalant-hi les meves aportacions i comentaris sobre topònims de Viladecans dels quals cal dir-ne alguna cosa, situació geogràfica en un plànol, aprofitant el fet que des de fa 20 anys treballa al seu Ajuntament i recullo tota la informació que cau a les meves mans sobre Viladecans i el Delta de ponent del Llobregat a fi de poder fer algun dia el "Llibre de Viladecans" i que des de 1984, quan em vaig fer soci de la Societat d'Onomàstica, vinc recollint i apuntant els topònims de molts documents que passen per les meves mans, però volent respectar els 10 fulls de rigor i no tenint a mà el DEcat de Coromines, crec que és millor deixar-ho per a un altre Col·loqui i acabar aquesta aproximació a Viladecans amb l'estudi del topònim "Viladecans" en tots els seus aspectes; introducció general, origen del topònim, topònims similars, el seu ús com a cognom, nom de les parròquies, ermites, campanes, col·legis, barris i gegants i descripció de seu escut i de la seva bandera³¹.

- 28 Guies de l'Ordal, Garraf, Gran Barcelona, Sant Salvador de les Espases i Montserrat i també Serra de Collserola (Tibidabo).
- 29 Fulls 448 (Prat de Llobregat, abans Gavà), 420 (L'Hospitalet de Llobregat, abans Sant Boi de Llobregat), 392 (Sabadell) i 391 (Igualada).
- 30 Publicat per l'Institut "Duc Reial Alfons el Vell" de Gandia.
- 31 Abans d'entraren en l'estudi del topònim, i com sigui que en toponímia tot depèn moltes vegades de la formació que es té (ibèrica, grega, llatinista, germànica, arabista, romànica, francesa, vasca, castellana), he de dir que la meua formació és jurídic-administrativa amb el llatí que s'aprenia durant els 7 anys i el grec de 3 anys del Pla de Batxillerat de 1938 i que

A) Introducció general

Viladecans és una població situada a la dreta del Delta del Llobregat o Delta de Ponent (Costa de Ponent o Maresme de Ponent), damunt dels darrers contraforts del massís de Garraf (serra de Miramar i Muntanya de Sant Ramon de les Golbes o de la Fita) i a la Marina entre els estanys de la Murtra i del Remolà i, històricament era dins l'antiga Baronia de l'Eramprunyà³² i viu molt marcada per la seva proximitat a Barcelona (12 kms) i, també, per la seva proximitat a Gavà, amb què pràcticament s'adjunta.

Al nord limita amb Sant Climent de Llobregat; a l'est amb Sant Boi de Llobregat i El Prat de Llobregat; al sud amb el Mediterrani i a l'oest amb Gavà; i entre 1960 i 1990 ha tingut un creixement molt fort d'habitants; així: 180 al 1702, 1.194 al 1900, 3.803 al 1940, 7.468 al 1960, 24.401 al 1970, 43.358 al 1982 i 48.018 al 1990. Avui 48.294 (1992).

B) Origen del topònim

La primera cosa que sorprèn en tractar el topònim Viladecans és que a tothom li frapa o li fa gràcia el nom i perquè es diu així, sobretot als periodistes, tot i que el nom, em sembla, mai no ha estat per als viladecanencs un nom humiliant, sinó plenament acceptat sense cap discussió, tot i que durant un temps els seu escut que duu un corder, perquè el titular de la Parròquia és Sant Joan Baptista, fou motiu d'una

en el camp de la toponímia els meus prejudicis són que entre Barcelona i Tarragona els topònims són, en principi, pre-romans o romans i que en algun moment històric aquests topònims volien dir alguna cosa relacionada amb el terreny i que la influència musulmana, llevat de casos molt corrents i clars (Calafell, La Múnia, La Ràpita, Salomó, Brafim, o la Pobla de Mafumet), és petita perquè sembla que mai es va produir un buit, trencament o despoblament total entre el riu Llobregat i la Riera d'Alforja, és a dir que mai aquest territori fou una terra de ningú, erma i deshabitada com la història romàntica havia fet creure, ni quan els romans van arribar l'any 218 a. J.C., ni quan els pobles germànics i, en concret, els visigòtics van ocupar-ho el segle V, ni quan els musulmans s'hi van establir (716-717), ni molt menys durant el llarg temps que hi ha entre la conquesta de Barcelona pels francs del Carlemany al 801 i la de Tarragona al 1129 en temps de Ramon Berenguer III el Gran, quan els rius Llobregat, Riera de Ribes, Foix, Riera de La Bisbal, Gaià, Francolí i Riera d'Alforja van anar esdevenint unes tènues fites i el massís de Garraf era un aparent fort obstacle sortejat per la navegació costera o els camins de les Costes de Garraf, el de la vall de l'Anoia (Via Augusta o Francisca) o el de Sant Boi o Viladecans a Sant Climent, Begues, Hospital d'Olesa de Bonesvalls i Vilafranca, tot i que cadascun d'aquests tràngols comportaria la seva repoblació per gent adicta com feu el monestir de Sant Cugat al Penedès i al Baix Llobregat.

32 La Baronia de l'Eramprunyà comprenia els pobles de Begues, Castelldefels, Gavà, Viladecans i Sant Climent de Llobregat. Aquests pobles formen avui, junt amb el d'el Prat de Llobregat, que llavors depenia de Sant Boi, l'Arxiprestat del Prat.